

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

LIBRARY

AUG 15 1951

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Nas

jezik

НАШ ЈЕЗИК

nov. ser.

НОВА СЕРИЈА

КЊ. II св. 3-4

БЕОГРАД
1950

СА Д Р Ж А Ј

	Страна
1. А. Белић: Језичка критика	71
2. М. Стевановић: О неким питањима савременог књижевног језика	76
3. С. Машић: Порекло неких личних имена наших	94
4. Ј. Вуковић: Поводом језичких објашњења уз другу књигу Вукових песама	98
5. П. Ивић: Још један пример са <i>и</i> на месту старог <i>јаШа</i> у нашем књижевном језику екавског наречја	117
6. С. Машић: „Која смрт храни, другој не да“	125
7. Из живота речи: Мозољ, мосур, мрсољ и сл.	127
8. Терминологије и терминолошка питања: „Смрека — крека — боровица“ и „смрча — оморика — смрека“	140
9. Језичке поуке	148

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир Алексић,
др Михаило Стевановић, др Радослав Бошковић,
Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић

Научна Књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД, 1950

ТЕРМИНОЛОГИЈЕ И ТЕРМИНОЛОШКА ПИТАЊА

„СМРЕКА—КЛЕКА—БОРОВИЦА“ и „СМРЧА—ОМОРИКА—СМРЕКА“

У 7—8 св. II књиге (1950) нашег језика сјетио сам се предратне „Средњошколске терминологије и номенклатуре“ коју је 1934 г. издало Министарство просвете у Београду и која би по моме мишљењу требало да постане „полазна тачка, темељ за наш даљи рад“ на пољу сређивања шумарске терминологије. Ту сам имао у виду биолошки или — како га још називају — „чисто шумарски“ сектор шумарске стручне терминологије, не мислећи да ће се тиме обухватити сва терминолошка проблематика ове наше важне привредне гране. Онај други, не „шумарски“, већ дрвноиндустриски, сектор шумске производње упућен је да тражи други ослонац за свој рад на сређивању терминологије, о чему ћемо касније имати прилике да говоримо.

На поменутом мјесту рекао сам и то да би детаљна анализа појединих свезака тога издања предратног Министарства просвете (напр. књиге II свеске 1: „Ботаничка терминологија“) могла открити у томе дјелу „покоји пропуст и омашку, покоји израз који би требало замијенити којим другим, бољим“ ако будемо полазили са гледишта шумарске, агробиолошке, воћарске итд., а не ботаничке терминологије. Неки су то схватили као да нас предња реченица упућује на разилажење путева којима ће кренути терминологија опште и теориске ботанике на једној страни, а терминологија примијењених ботаника на другој страни. Такво разилажење не мислимо и не желимо пропагирати. Шумарска и ботаничка дисциплина

морају имати једну заједничку терминологију базу. Ако има и ту изузетака, они ће бити ријетки и за сваки конкретни случај логички оправдани. Дакле, у принципу смо за јединство тих терминологија и за приоритет ботаничке терминологије свугдје гдје се назире могућност разилажења у напријед истакнутом смислу. Једино ондје гдје шумар већ има свој изграђени и стални термин, а ботаничар још лута, још се не може одлучити, — једино би ту терминологији шумара требало дати предност. Ево за то неколико конкретних примјера.

Ботаничар разликује „*липу*“ *Tilia platyphyllos Scop.* и „*липолист*“ *Tilia cordata Mill.* Иако је коријен такве диференцијације регионалне природе¹⁾, она има своје оправдање са систематскоботаничког гледишта. За шумара су те двије врсте рода „*Tilia*“ претставници једног те истог рода: он их као такве „*осјећа*“ не упуштајући се у то да ли му је истанчан и жив тај осјећај за диференцијацију или је можда попустио, отупио. И привредно, и технолошки и дендролошки — сувише су близу те двије врсте да би иједан шумар осјетио потребу да при диференцирању иде даље од разликовања *бијеле* и *црне* одн. *рâне* и *касне липе*. Кад се овоме дода да се гледишту шумара придружују и остале привредне гране (напр. и фармацеутска индустрија), — оправдан је и на своме мјесту предлог да термин „*липолист*“ (стр. 21 „Средњошколске терминологије Мин. просвете“) изостане из јединствене српскохрватске ботаничко-шумарске терминологије.

Напротив, двије врсте граба истога рода *Carpinus* (друго је прии гроб, који и спада у други род: *Ostrya!*) шумари „осјећају“ као двије различите биљке, јер су њихове шумско-привредне и еколошке карактеристике потпуно различите. Зато шумари узимају назив *граб* за врсту *Carpinus betulus L.*, а *кукриком* зову „бели грабић“ наших ботаничара и фитоценолога (*Carpinus orientalis Mill.*), без обзира на чињеницу што је и ријеч *кукрика*, можда, још уже регионалне употребе него ријеч „*липолист*“.

Треба све свести на праву и стварну мјеру, не плашећи се регионалног обиљежја једне ријечи, стручног израза или

¹⁾ Друга се ријеч чује у Србији и Црној Гори.

тремина, јер „нема ниједног од овде поменутих крајева из којих Вук не би речничко благо унео у свој речник“²⁾; али, с друге стране, треба избјежавати свако неосновано и насилно и, што је главно, *непотребно* увођење провинцијализама у терминологију. Потребу — тј. „потребно“ и „непотребно“ — процијениће само стручњак наоружан знањем у својој (конкретно шумарској) струци и интуицијом, осјећањем језика. Ми знамо да је та способност, то развијено осјећање, прилично ријетко; и зато додајемо: „а *последњу и одлучну ријеч рећи ће филолог, наоружан и знањем и интуицијом*“. Он ће најлакше измирити ботаничаре и шумаре узевши као начело приоритет ботаничке терминологије. Међутим тамо гдје ботаничар каже „пунодрван“ (њем. *vollholzig*), а шумар се више оријентисао на народни израз „једар“, треба да одлучи филолог који ће се термин усвојити, као и горе у случају „липе“ и „липолиста“, „граба“ и „кукрике“.

Нисам могао а да се не дотакнем ових неколико примјера, јер је излагање увијек штуро кад се писац ограничава на констатацију: „требало би ово и ово, али уз извјесне изузетке“. Ствар постаје одмах јаснија и приступачнија ако се каже *кад* су ти изузеци пожељни и потребни по мишљењу писца, што ипак не значи да писац претендује на монопол и „непоколебљивост“ својих премиса. Већ се и сад јављају гласови да је такав начелни приоритет ботаничке терминологије у односу на шумарску непотребан и неоправдан; него да треба у случају неслагања ријечи и израза дати увијек предност оној грани која се том ријечи *чешће* служи. У томе би случају за називе дрвећа, за својства дрвета као материје, за извјесне карактеристике шуме као специфичне биљне асоцијације итд. били мјеродавни термини *шумарски*, а не ботанички, и такве би термине у интересу сређивања и изједначавања наше заједничке терминологије морали прихватити и ботаничари.

Сматрам да су у већини случајева јалове, беспредметне и сувишне начелне дискусије: којој ће се грани привреде

²⁾ А. Белић, Наш језик, стр. 105 (1950). Под „овде поменути“ крајевима академик Белић подразумијева „све штокавске дијалекте који су у основици књижевног језика Вуковог“, а и чакавске и кајкавске говоре.

дати предност при изједначавању терминологије; али су још мање на своме мјесту дискусије које се понекад чују: да ли треба „хрватској“ или „српској“ ријечи дати начелни приоритет у извјесној грани народне привреде.

Како у првом тако и у другом случају одлучиће сама ријеч, њезин облик, садржај, поријекло, распрострањеност и подесност да буде стална „етикета“ за дотични предмет, рад, процес или особину.

Ко је пажљиво проучио цитирану „Терминологију и номенклатуру“, опазио је, сигурно, да су у њима заступљени и дотадашњи српски и дотадашњи хрватски изрази, а морао је опазити и то да је за одабирање тих израза — час српских, час хрватских — постојао један строги и досљедни критериј, увијек један те исти: која ријеч одн. израз више одговара духу српскохрватског књижевног језика, „општој“ или „опћенитој“ његовој правилности.

Ово напомињем зато што је још онда, тј. 1934 године, кад је изишла „Средњошколска терминологија“, било покушаја да се „утврди“ бројни однос српских и хрватских ријечи у изједначеној биолошкој терминологији, а како је тај покушај потицао од људи који нису имали ни потребног осјећања ни довољног знања језика, то се читава ствар готово претворила у лакрдију. И док су једни тужно климали главом не нашавши у Ботаничкој терминологији ни „пасуља“ ни „шаргарепе“, дотле су други разочарано затварали књигу не схватајући зашто је нестало „старих, добрих“ хрватских ријечи: пуч, станица, плојка, њушка. Ти људи нису хтјели да виде да је читава градиво проткано једном унутрашњом логиком, а нису ни могли то да виде, јер им је та логика — *логика језика* — била страна и неприступачна.

Утолико је потребније да се осврнемо на неколико термина и ријечи из исте свеске „Средњошколске терминологије и номенклатуре“ које нису у складу с том општом логичном и досљедном линијом.

На стр. 17 стоји ријеч *клекиња*, која значи *fructus juniperi, Beere des Wachholdes*. Та је ријеч образована сасвим правилно: по аналогiji на дудиње, глогиње и сл. Штавише, у извјесним нашим крајевима, у западној Србији напр., та се

ријеч доиста употребљава у народу. Али постоји једна озбиљна сметња да та ријеч уђе у нашу изједначену терминологију.

Наша скромна — свима позната — боровица (*Juniperus communis* L.) није имала среће да постане примјер уједначености наше народне терминологије. Узео сам ријеч „боровица“, а не коју другу, можда нам овдје ближу, зато што се за ту ријеч одлучила „Ботаничка терминологија“ (стр. 6). Ријеч „боровица“ чује се у сјеверној Хрватској, у цијелој Славонији, великом дијелу Далмације, у појединим мјестима западне Херцеговине и у западном Срему. Тако се та биљка зове — уз незнатне изузетке — и у свим срезовима Кордуна, чак и у оним гдје је проценат српског живља већи од 90%. *Уту* (као ни *Сава*) та ријеч *нигдје није пријешла и народима Босне потпуно је непозната*. Мање је одређена граница те ријечи у Лици, јер се личка Пљешивица колеба између „смреке“ и „боровице“, а још јужније (Д. Лапац) казив „боровица“ скоро се и не чује. Босна и Херцеговина досљедно зову *Juniperus*-а: „смрека“, „смреква“, „шмрека“, „смрика“ и „шмрика“. У јужној Далмацији чује се и ријеч смрич, која највише важи за једну сродну и врло сличну нашој боровици биљку: *Juniperus oxycedrus*. Дрина (особито у доњем току) сачињава једну нову, такође врло изразиту, границу између „смреке“ и „клеке“, као што је Сава граница „боровице“ и „смреке“. Ако пођемо даље према истоку, непримјетно улазимо у подручје „веће“, које се не завршава на бугарској граници, него је прелази за једно стотину километара, док не освоји бугарска ријеч „хвойна“. Интересантно је да се и у Бугарској може чути ријеч *смрика*.

С обзиром на чувену ракију/клековачу, можда би заиста требало од свих тих силних синонима изабрати клеку као ботанички термин за биљку *Juniperus communis*. Ово није учињено вјероватно из разлога што у западном дијелу српско-хрватског језичког подручја народ зове „клеком“ сасвим другу биљку: то је — *Pinus montana*, једна врста планинског бора, становник највиших наших предјела, гдје климатске прилике силе бор да „клекле“, да се претвори из стаситог јунака у ниски жбун што клечи на голем, буром и снијегом изглоданом кречњаку. По тој биљци, а не по боровици — *Juniperus*,

названа је планина Клековача у Босанској Крајини, а исто тако и планина Клек више Огулина. Назив „клека“ („клековина *Pinus montana*, н. *Legfohre*“) озваничила је и „Средњошколска терминологија Министарства просвете“ (стр. 17). Према томе, не може се тим истим именом звати једна сасвим друга биљка, чак из друге ботаничке породице. Остала су нам, дакле, још три назива: смрека, вења и боровица. Назив „смрека“ није прихваћен јер је то књижевни, научни, стручни и службеношумарски назив дрвета *смрче* за читаву половину територије ФНРЈ. Остављајући засада на страну питање да ли та ријеч и у народним говорима има онолику распрострањеност као у службеном саобраћају, морам истаћи да се од Сремске Митровице до Трста и од Печуја до Пелешца смрча — *Picea excelsa* Lam. — зове „смрека“ у свима словеначким и у свима хрватским ђачким читанкама, службеним списима, шумско-казненим регистрима и лугарским мануалима. Било би незгодно кад би у званичну, изједначену терминологију ушла та иста ријеч са сасвим другим значењем: са значењем *Juniperus*, а не *Picea*.

Шта да кажемо о вењи? Њезина је распрострањеност много мања: обухвата на нашој националној територији око 18 срезова (према мојим засад оријентационим подацима), а нема никаквих других разлога да би се у нечем другом истакао њезин приоритет.

„Боровица“ је, према томе, сасвим логично и апсолутно досљедно општој линији и „општој“ и термилолошкој „правилности“ унесена у ботанички стручни рјечник.

Напротив, нелогично нам се чини кад поред *клековина* = *Pinus montana* читамо *клекиња* = *fructus juniperi*. Осим тога требало би поменути још и ово: народ не зове саму биљку клековином, него *дрво* те биљке (исп.: буква — буквина, јела — јеловина). Према томе, клековина је више *технолошки*, а не *ботанички* појам, и било би можда још правилније умјесто „клековина l. *Pinus montana*“ узети ријеч „клека l. *Pinus montana*, н. *Legfohre*“, док би ријеч „клекиња“ из стручног термилолошког рјечника уопште испала.

Да неко не рече да сам се ограничио на овај једини пријер, а уједно и да се не удаљим од клеке — боровице —

веће — смреке (*Juniperus*), навешћу још једну ријеч око које ће се још ломити копља ако дође до дискусије — да ли ћемо усвојити дефинитивно и заувјек терминологију из 1934 год. (одн. допунити је тамо гдје је то потребно) или ће се терминологија подврћи још једној, посљедњој и коначној ревизији.

Мислим на ријеч „смрека I. *Picea excelsa*, н. *Gemeine Fichte*“ — стр. 36 Ботаничке терминологије. Већ је речено да двије наше републике, Словенија и Хрватска, немају другог званичног назива за смрчу осим ријечи „смрека“. У-народу (Лика) често се чује ријеч *оморика*, дакле та се ријеч чује не само у границама Народне Републике Босне и Херцеговине него и изван тих граница. Што се тиче читаве Босне — можемо ту чути и ријеч „смрча“ и ријеч „оморика“. Оморика је чешћи и изворнији, „народскији“ израз. Нико ме овдје не смета што је у стручној ботаничкој литератури, још од Панчићева времена, усвојен тај назив само за Панчићеву оморику: *Picea omorica* Panč. Оморика је за Босанце свала смрча: и она обична, распрострањена по цијелој Југославији и по цијелој Европи, и она ендемска, које нема нигдје на свијету осим у западној Србији и источној Босни (*Picea omorica*). Али свака ће разумјети ако се каже „смрча“. Многи тако и говоре. Напротив: ако се рекне „смрека“, мало ће ко разумјети, свака ће мислити да се ради о смреци - боровници. У Србији се то дрво свугдје зове *смрча*; ријеч „*чам*“ има или шире значење (обухвата смрчу и јелу заједно) или се односи само на јелу. Црногорци зову то дрво смрча или смрч. *Смърча* га зову и Бугари.

Већи дио народа Југославије зна или разумије ријеч „смрча“ у оном значењу у коме је српска књижевност, српске школе и српске установе двајкада употребљавају.

Изгледа да су поједини хрватски научници - писци стручних шумарских дјела схватили потребу да личним примјером покажу пут ка уједначењу терминологије, и међу првим ријечима била је смрека (*Picea excelsa*, *Fichte*), које су се они, за љубав тога, једноставно одрекли. У одличном уџбенику из дендрологије који је написао професор Загребачког универзитета Милан Антић (Хрват с Велебита) стоји *смрча Picea excelsa*. Мало је парадоксално што у уџбенику ботанике

за V разред гимназије који је написао др Стеван Јаковљевић, професор Београдског универзитета, на стр. 160 (и даље на стр. 161) читамо „смрека, смрекове шишарице, смреково дрво итд.“

Макар био то и најплеменитији знак узајамног споразумијевања, попустљивости и слоге, — писмо се тиме ни за један корак приближили циљу којем тежимо. онако исто као што би нам врло мало користило кад би „пасуљ“ и „шаргарепа“ осванули у загребачким уџбеницима ботанике, а у београдским — „станичје“ мјесто „ткиво“.

А. Паунов